

Landsantikvarieämbetet

B

FÖREDRAGEN

DEN 24/5 1965

BESLUT: KOP. Lp. VISBY

F

FÖREDRAGEN FÖR
RIKSANTIKVARIEN

DEN 26/4 1965

BESLUT: Tjän. B. avl.

FÖRENINGEN GOTLANDS FORNVÄNNER

GOTLANDS FÖRSÄL

Ink d. 8/6 1965 Nr. 597 AF

LANDSANTIKVARIEN GOTLANDS LÄN

Sproge kyrka

VITTERHETS-AKADEMIEN

Dnr Ank.

002234 21.4.65

Landsantikvarieämbetet överlämnar
denna avskrift för kännedom till

Landsantikvarieämbetet i Visby

Till Riksantikvarieämbetet

Vid den nu pågående restaureringen av Sproge kyrka, Gotland, påträffades en hittills okänd runristad bildsten. Fyndet gjordes den 15/1 1965 och jag undersökte stenen i samband med andra förrättningar den 1/4.

Den rikt ornerade, bildstensformade runstenen kom i dagen, när man bröt upp en igenmurad nisch i absidens södra vägg, omedelbart S om altaret. Den i två ungefär lika stora delar brutna stenen var insatt som golv och bakvägg i nischen. Stenen hade tyvärr kanthuggits för att passas in i nischen, eljest var hela stenen i behåll. Den nedre delen med rotändan täckte bakväggen, medan den övre delen låg som golvplatta. I denna, alltså i stenens övre halva, har en skålformig piscina uthuggits. Genom denna åverkan har ett stort parti av den ornerade ristningsytan fördärvats.

Anledningen till att man använde det vackert sirade monumentet till "uttömningssten" och fondvägg i piscinanischen torde snarast vara, att man ville ha denna, för altarkärlens rengöring avsedda plats ornerad på ett tilltalande sätt.

Den nyfunna stenen togs ut ur nischen den 19/1 genom landsantikvariens försorg. Vid mitt besök i kyrkan rengjordes stenens båda delar, vilka delvis var täckta av kalkbruk. Inga färgspår fanns i runorna eller på ornamentsytorna. Stenen lagades med stenkitt och med två inborrade, osynliga stålstift. Arbetet utfördes av Henry Karlsson, Slite stenhuggeri. Därefter fotograferades stenen före och efter min imålning av amanuensen Gustaf Trotzig, Visby.

När restaureringen av Sproge kyrka har avslutats, bör stenen placeras i kyrkan. Den kan lämpligen fastklamras i tornbäckens norra sida, med sin nedersta kant 45 cm ovan golvet, dvs strax ovanför murfoten.

Preliminär beskrivning av stenen.

Hödaktig kalksten. Denna stenart är känd från Garda, Hoburgen och

Karlsöarna. Stenens hela höjd är 93 cm, största nuvarande bredd är 46 cm. Tjocklek 8 - 10 cm. Kanterna slåthuggna och toppen vackert rundad. Ornamentiken är i stort sett huggen i relief. Stenen har haft bildstensform. Vid infogningen i piscinanischen delades stenen i två stycken och dessutom slogs kanterna bort på två ställen, nedtill till vänster och upptill till höger. Genom denna åverkan har runinskriftens början och ett parti av dess senare del gått förlorade. Runorna, som står tätt tillsammans, är vackert formade. De mäta 5 - 6 cm.

Inskrift:

...ua-rxaukxaubuatrxgiarbuxkukblxyftirxkun-- p -----xsinax
 5 10 15 20 25 30 35 40 45
ku--aixnutan
 5 10

" Gairvat och Audvat gjorde "kummel" efter...."

Till läsningen: Före 1 a finns inga spår av någon runa på grund av att kanten har slagits bort. 1a har förlorat huvudstaven ovanför bistavarnas utgångspunkt. Också de tre närmast följande runorna har förlorat sina toppar. 3 a har, i likhet med övriga a- och n-runor, dubbelsidig bistavar. Av runan 4 återstår huvudstaven; bistavarna i toppen har slagits bort. Skiljetecknet efter 5 r består av ett kryss; samma form har alla inskriftens skiljetecken. Runan 11 är skadad genom en flagring; huvudstaven och övre delen av bistaven är bevarade. Det bevarade stycket av bistaven gör det sannolikt, att runan har varit p eller möjligen r. 16 g är stunget med en liten punkt. I 19 r är bistaven skadad genom flagring. 20 p har förlorat toppen i en kantskada; runan är säker. 24 k är tydligt runan är givetvis felristad för m. Ristaren har alltså utelämnat den vänstra bistaven. I 27 y är punkten liten och ganska svag. Vid 34 n börjar den svåra högra kantskadan; runan har förlorat huvudstaven ovanför bistaven. Av de följande runorna på det skadade stycket — runföljden 35 - 43 — har endast de nedre delarna av nio stavar bevarats. Några av dessa stavar kan utgöra delar av en och samma runa (u eller r). En av dem torde emellertid kunna bestämmas, nämligen 37 p; av denna runa återstår nedre hälften. Runföljden 44 - 47 sina, som står närmast nedanför det avslagna stycket är helt bevarad. 48 k är ej stunget. Av runan 50 återstår en tyd

lig huvudstav. Runan står omedelbart före brottsprickan, och högerbistavar kan mycket väl ha gått förlorade i sprickan. Runan 51, som står omedelbart efter brottsprickan, är skadad i brottet. I sprickans kant skönjes huvudstaven och till höger om denna en k-bistav. Möjligen har en vänsterbistav gått förlorad i brottet; runan kan alltså ha varit k eller m. 52 a är tydligt. Därefter följer en huvudstav utan spår av bistavar; runan skall alltså läsas i. Skiljetecknet står tätt intill 53 i. 54 n är tydligt. I 55 u finns mellan huvudstaven och bistaven en grund, ojämn fördjupning, som knappast gör intryck av att vara huggen; runan är troligen ej stungen. 56 t är tydligt liksom 57 a. 58 n förefaller säkert. Inskriften slutar utan skiljetecken.

Av inskriften framgår, att de två män, som har "gjort" minnesmärket, har haft namn med efterleden -(h)vatr. Det första namnet har sannolikt varit Galkhvatr, det andra Auphvatr. Det förstnämnda är känt från följande runinskrifter: G 113 och 114 Ardre, S 51 och 63, Sö 156 och 320, L 1034 Odensbacken, Närke. Det andra namnet är känt från G 63 och 123.

En uppenbar felristning förekommer i inskriften: kukbl i st. f. kumbl.

Genom att stenens övre högra kant har slagits bort, har namnet på den som minnesmärket är rest efter fördärvats. Det enda som nu kan sägas är att det har börjat på kun... (Gunn...?). Runföljden sina ger vid handen att namnet har varit ett kvinnonamn.

Också runföljden 48 - 53 har skadats på ett för tolkningen viktigt ställe. Det sista ordet är däremot helt bevarat: nutan kan knappast vara något annat än sg. ack. m. av adjektivet nytr, 'duglig, rask'.

Innanför runbandet är ytan fylld av en livlig och skickligt reliefhuggen ornamentik. Det största intresset knyter sig till figurscenen upptill på stenen, där en slädfärd har framställts. Tyvärr har hästens ben sågott som fullständigt fördärvats, då man högg den skål-

formiga piscinan. Hästens övriga delar är emellertid helt bevarade liksom släden och den åkande. Sprogstenen ger oss därför den bäst bevarade bilden av en forntida slädfärd. Av intresse i detta sammanhang är främst ett par andra gotländska stenar, påträffade i Levide kyrka och på Levid kyrkogård. Levide kyrka ligger endast drygt 4 km NV om Sproge. Den ena av dessa Levide-stenar påträffades år 1956 under kyrkans golv. Den hade ~~skålformigt hål för dopvattnets avrinning~~ gjort tjänst som underlag till dopfunten och hade försetts med ett skålformigt hål för dopvattnets avrinning. Och så på denna fragmentariska bildsten har en slädfärd avbildats. På den andra Levide-stenen (G 77) ser man en häst och en fyrhjulig vagn i vilken en person sitter.

Den nyfunna Sprogstenen kommer att publiceras i andra delen av det under arbete varande Gotlands runinskrifter. Där kommer det märkliga fyndet att få en utförligare behandling än i denna preliminära fyndrapport.

Stockholm den 10 april 1965

Vördsamt

Trans P. Jansson

1/2 8 neg. + 2 kopior

*8 neg. L. Fotograferingen
gen. fr. B. V. Jansson 29/4.65
M*

Fotokopiering av denna handling
med förbehåll för
tjänstens vägnar:

Per Ullrich